

Csík Ádám Lajos

ESETPÉLDÁK A '80-AS ÉVEKBŐL A BÉKÉS MEGYEI MUNKÁSŐRSÉG SZERVEZETEN BELÜLI ÉS
KÍVÜLI TEVÉKENYSÉGÉBŐL¹

A Munkásőrség 1957-es felállításától kezdve folyamatosan, de változó formában volt tárgya és részese a rendszer propagandájának és helyi szinten maga is folytatott propagandatevékenységet. A tanulmány célja, hogy bemutassa azt a belső információs rendszert, amely a Munkásőrség propagandájának működéséről visszajelzést adott a megyei szintről az országos szintnek. Továbbá két példán keresztül bemutatom a Békés megyei munkásőrség együttműködési formáit a helyi sajtóval – esetünkben a *Békés Megyei Népiújsággal*, – a Magyar Úttörők Szövetségével és a Kommunista Ifjúsági Szövetséggel (KISZ). Ez ugyancsak egy alig kutatott szelete a Munkásőrség Békés Megyei Parancsnoksága tevékenységének, amelynek eredményeként újabb adalékokkal gazdagíthatók a témáról rendelkezésre álló ismeretek.

A Papp Árpádot² 1980-ban váltó Borbély Sándor³, az 1980-as évek elején, több szervezeti átalakítást is végrehajtott a Munkásőrségen belül, ezek érintették az Országos Parancsnokság

¹ „A kutatás a Kulturális és Innovációs Minisztérium, Nemzeti Kutatási Fejlesztési és Innovációs Alapból nyújtott támogatásával, az Egyetemi Kutatói Ösztöndíj Program keretében valósult meg.”

² Papp Árpád: 1927. december 14-én született Újpesten, munkáscsaládba. 1942-be lépett be az illegális kommunista mozgalomba. 1950 és 1954 között zászlóalj politikai tisztt, majd politikai helyettes. 1956-ban részt vett az újpesti pártbizottsági székház védelmében. Szolgált a 3. (budai) karhatalmi ezredben híradó főnök beosztásban, majd 1957-től a munkásőrség szervezésében vett részt. 1958 és 1962 között az MSZMP KB Párt- és Tömegszervezetek Osztályán instruktor. 1962 februárjában ezredesi rangfokozatra emelték, és a Munkásőrség országos parancsnoka lett. 1968-tól munkásőr vezérőrnagyi rangba emelték. 1980-ban került nyugállományba. Forrás: Kommunizmuskutató Intézet: <https://www.kommunizmuskutato.hu/eletrajzok/papp-arpad> (Letöltés: 2025. május 16.); Párthadsereg A munkásőrség vezetői 1957–1989: https://parthadsereg.hu/ords/f?p=1055:7:6243467261560:::7:P7_SZEMELY_ID,P7_SZEMELY_NEV:478376,Papp+%C3%81rp+%C3%A1d (Letöltés: 2025. május 16.).

³ Borbély Sándor: 1931. december 12-én született a mai Románia területén lévő Nagybúny településen. Apja asztalos volt, a család 1943-ban költözött Budapestre. 1945-ben belépett a Magyar Demokratikus Ifjúsági Szövetségbe, ettől kezdve az ifjúsági mozgalmi vonalon haladt előre a ranglétrán. 1954-ben a Komszomol központi iskolájába küldték tanulni. Tanulmányai után a Csepel Vas- és fémművek DISZ bizottsági első titkára lett. 1957 júniusában póttagként az MSZMP Központi Bizottságába (KB) is bekerült, ahonnan 1962-ben távozott. A Csepel Vas- és fémművek és az MSZMP kerületi bizottságában töltött be pozíciókat. 1975-ben a KB Mezőgazdasági és Közlekedési Osztályának vezetője lett. 1976-ban a KB Titkárságba is bekerült. Ezt követően 1980-ig különböző posztokat töltött be a KB-n belül. 1980-ban felmentették KB pozíciójából és a Munkásőrség országos parancsnokává nevezték ki, vezérőrnagyi rangot kapott, majd 1986-ban altábornagy lett. A testület megszűnéséig töltötte be a posztot. A rendszerváltást követően visszavonult a közéletől 1998-ban bekövetkezett haláláig. Forrás: Kommunizmuskutató Intézet: <https://www.kommunizmuskutato.hu/eletrajzok/borbely-sandor> (Letöltés: 2025. május 16.); Párthadsereg. A munkásőrség vezetői 1957–1989: https://parthadsereg.hu/ords/f?p=1055:7:6243467261560:::7:P7_SZEMELY_ID,P7_SZEMELY_NEV:459121,Borb+%C3%A9ly+S+%C3%A1ndor (Letöltés: 2025. május 16.).

Propaganda és Sajtó osztálya⁴ munkáját és szervezetét is. Ettől az időszaktól kezdve az osztály tevékenységéről nagy mennyiségben maradtak fenn iratok a megyei levéltárakban. 1983 előtt a Békés megyei szervezeten belüli agitációs „munkáról” elsősorban a nagyobb eseményekhez köthetően maradtak fenn iratok. Kutatási tapasztalataim szerint a vármegyei levéltár '80-as évek Békés megyei parancsnoksággal és egységekkel kapcsolatos forrásanyagai nyújtanak lehetőséget a propaganda- és sajtótevékenység helyi vonatkozásainak tudományos igényű vizsgálatára.⁵

A PROPAGANDA ÉS SAJTÓ OSZTÁLY ÉS A MEGYEI PARANCSNOKSÁG TEVÉKENYSÉGÉNEK FONTOSABB ÉRINTKEZÉSI TERÜLETEI

A levéltári források a Munkásörtség Országos Parancsnoksága (MOP) Propaganda és Sajtó osztályának sokszínű munkaformáiról tudósítanak. Ezek közül megemlítendő: a veterán munkásörök szociális körülményeinek felmérése, monitorozása; a kitüntetések és jutalmazások odaítélésének megszervezése; az állománnyal folytatott parancsnoki elbeszélgetéseken alapuló információs jelentések gyűjtése és elemzése; és nem utolsósorban munkásörök belső tájékoztatása az időszak változásairól. Ez utóbbi területen a Munkásörtség szervezetének kebelében videófilm-stúdiórészleget is alapítottak, amelynek célja oktatóanyagok mellett olyan magyarázó, megemlékező, és propagandavideók készítése és terjesztése volt, amelyek az agitáció céljait szolgálták. Ehhez a tevékenységkörhöz sorolhatóak továbbá a később megrendezett munkásör napok, és a honvédelmi napokon a munkásörök részvétele. Az 1985-ös évben felterjesztett jelentés alapján a megyei parancsnokságon működő Állományszervezési és Nevelési alosztály munkájának 55%-a a Propaganda és Sajtó osztály felügyeletével folyt.⁶

A szervezeten belüli és a külső irányultságú agitációs és propagandatevékenység országos szintű koordinálását, az információk és jelentések bekérését, feldolgozását a Munkásörstegen belül a MOP Propaganda és Sajtó osztálya fogta össze, amely különböző témakörökben juttatott el információkat és feladatokat a megyei parancsnokságokra (esetükben a Békés megyeire), és rajtuk keresztül az alegységek számára. A fennmaradt iratanyagból megállapítható, hogy a 80-

⁴ Az osztály nevét a korabeli, hivatalos dokumentumokban használt névalak alapján adom meg.

⁵ Kiss Dávid: *A Munkásörtség története és előzményei*, Budapest, Veritas, 2017, 396–400.

⁶ Magyar Nemzeti Levéltár, Békés vármegyei Levéltár, XXXV.14.a Munkásörtség Békés Megyei Parancsnokságának iratai (1957–1989), 5-11/1/1985 ikt. sz. [*A Propaganda és sajtó osztály véleményezése a Békés megyei szintről*]; HU-MNL-BeVL-XXXV.14.a Munkásörtség Békés Megyei Parancsnokságának iratai (1957–1989) 5-24/1984. ikt. sz. *Program a budapesti a megyei parancsnokságok Állományszervezési és Nevelés alosztályvezetői értekezletére*. Továbbiakban röviden: HU-MNL-BeVL-XXXV.14.a

as években nincs nyoma annak, hogy a megyei parancsnokság, azon belül az Állományszervezési és Nevelési, vagy bármelyik más alosztály önállóan, az országos parancsnokságtól független, helyi kezdeményezésű propaganda tevékenységet folytatott volna. A végrehajtott feladatokról a Békés megyei Parancsnokságon az érintett alosztály vezetője, vagy a megyei parancsnok, esetleg annak helyettesei készítettek jelentést. A parancsnokságokon működő Állományszervezési és Nevelési alosztály a munka- és kiképzési tervek szerint, tantermi foglalkozások – például politikai beszédek hallgatása, feldolgozása – és előadások során fejtette ki propagandatevékenységét a munkásárság legénységi állománya körében.⁷ Visszacsatolási lehetőségre a vizsgált évtizedben kevés alkalom nyílt. E tevékenység formájáról és tartalmáról a Propaganda és Sajtó osztály részére eljuttatott információs és beszámolójelentések alapján alkothatunk képet.

A tárgyalt időszakban egy alkalom volt csupán, amikor az osztály vezetője kérte munkájának megyei szintű értékelését. Borzák Lajos⁸ osztályvezető kérésére készült jelentés nem meglepő módon pozitívan értékelte a szervezeti egység tevékenységét és munkamódszereit. Csupán az adatbekérések tekintetében merült fel panasz, mivel többször kértek be olyan információkat, amelyek a meglévő személyi anyagokban és adatbázisokban nem szerepeltek, és azokat külön kellett minden alegységtől begyűjteni, ami több esetben késztette a megyei és egységparancsnokságokat nem tervezett erőfeszítésekre. Ez több esetben nehezítette a megyei parancsnokság, és az alá tartozó egységparancsnokságok napi munkáját.⁹

⁷ Ez a megállapítás az egész évtizedre érvényes. Erre példa: HU-MNL-BeVL-XXXV.14.a 02-10/4/1983 *Beszámoló jelentés a megyei parancsnok elvtársak az állományszervezési és nevelési szakosztályvezető részéről*; HU-MNL-BeVL-XXXV.14.a 02-10/5/1983 ikt. sz. *Összefoglaló Gyurkó Pál állományszervezési és nevelési szakosztályvezető 1983. évi beszámolójához.*; HU-MNL-BeVL-XXXV.14.a 5-7/12/1985 ikt. sz. *[1985. évi politikai képzési program]*.

⁸ Borzák Lajos: 1935. szeptember 26-án született Jászapátiban. Gépkészítői szakiskolát végzett, majd 5 hónapos pártiskolát, ezt követően tanulmányait az Eötvös Lóránd Tudományegyetem Bölcsészeti Karán folytatta. Katonai szakképzettsége cenzor volt. A munkásárságba 1970-ben lépett be, majd 1974-től kezdve a Propaganda és Sajtó részlegben töltött be beosztást. 1981-től a Propaganda és Sajtó osztály osztályvezetője egészen annak 1989-es feloszlásáig. Több kötet szerzője, szerkesztője, a munkásárság szóvivői feladatait is ellátta a sajtó felé. A szervezet feloszlásakor nyugállományba helyezték. 1991. október 2-án hunyt el. Forrás: Párthadsereg. A munkásárság vezetői 1957–1989: https://parthadsereg.hu/ords/f?p=1055:7:11469133469121:::7:P7_SZEMELY_ID.P7_SZEMELY_NEV:459145,Borzák+Lajos (Letöltés: 2025. május 16.)

⁹ HU-MNL-BeVL-XXXV.14.a 5-11/1985 ikt. sz. *[Vélemény kérés a Propaganda és Sajtó osztály munkájára]*; HU-MNL-BeVL-XXXV.14.a 5-11/1/1985 ikt. sz. *[A Propaganda és sajtó osztály véleményezése a Békés megyei szintről]*; HU-MNL-BeVL-XXXV.14.a, 5-16/1987 ikt. sz. „*A munkásárságban végzett politikai nevelőmunka tapasztalatai és fejlesztésének lehetőségei*” című előterjesztés előkészítésének programja.

MUNKAKAPCSOLAT A BÉKÉS MEGYEI NÉPÚJSÁGGAL

Megalapozottan állítható, hogy a kezdetektől kialakult együttműködés a Békés megyei Munkásör Parancsnokság és a Népújság szerkesztősége között. Gyakorlatilag 1957-től kezdve folyamatosan tudósítottak a testület tevékenységéről a Népújság munkatársai.¹⁰

Áttekintve a *Békés Megyei Népújság* korabeli számait, főként az testület évnyitó-évváró eseményeiről, illetve a fegyveres erők napjának történéseiről értesülhettek az olvasók a lap hasábjain. Ezen túl a megyét sújtó árvizek elleni védelemről, a nagyobb összevont gyakorlatokról vagy rendkívüli események bekövetkezéséről, a zászlóavatásokról, a munkásörök magasrangú kitüntetéseiről vagy elismerő címek átadásáról tudósított a lap. Kiemelt jelentőségűek voltak a testület megalakulásának kerek évfordulóit méltató írások.

A lap több alkalommal tudósított a munkásörök más társ-fegyverestestületekkel – Rendőrség, Határőrség, Magyar Honvédelmi Szövetség –, politikai szervezetekkel – és a társadalmi szervezetek közül nem utolsósorban a Kommunista Ifjúsági Szövetség, Magyar Úttörők Szövetsége – folytatott együttműködéséről, közös gyakorlatáról is. A *Békés Megyei Népújság* ezekkel a tudósításokkal erősítette a munkásöröknek azt a szerepét, mely szerint a testületnek szerteágazó kapcsolata van más szervezetekkel és szerves része a párt- és társadalmi életnek. A megyei lap hasábjain a 32 év alatt a Munkásörök minden esetben mint pozitív intézmény lett megjelenítve. A megjelent cikkekben példák segítségével kedvező színben igyekeztek bemutatni a testületet és azok tagjait az olvasóknak.

A Munkásörök és a Népújság közötti együttműködésről az első elérhető forrás – a kutatás jelenlegi állása szerint – egy 1983-as együttműködési megállapodás. Ennek ellenére tudjuk, hogy már korábban is kooperáltak, mivel ebben hivatkoztak az előző években kötött megállapodásokra. A Békés Megyei Népújság lapszámain tanulmányozva megállapítható, hogy a tervszerű együttműködésre a '70-es évek második felénél korábban nem került sor. Ezen megállapításomat arra alapozom, hogy 1975-től fokozatosan, de a 80-as években már rendszeresen jelentek meg olyan típusú és tartalmú cikkek, amelyekről e dokumentum szerint megállapodtak. A hivatkozott együttműködési tervben új elemként értékelhető, hogy a megjelenő cikkek spektrumát olyan területekre is kiterjesztették, amelyek – gyarapítva a pozitív hírek számát – a testület belső életére és tevékenységére fókuszáltak. A szerződő felek abban is megállapodtak, hogy a Munkásörök megyei Parancsnoksága értesíti a Népújságot a

¹⁰ A Gyulai hírlap is, a megjelenésétől kezdve folyamatosan tudósított a helyi munkásörök tevékenységéről.

szervezettel kapcsolatos eseményekről. Ha az adott eseményre az újság nem tudott tudósítót küldeni, akkor a parancsnokság elkészítette annak összefoglalóját.¹¹

Ebből is az tűnik ki számomra, hogy a Munkásőrség sokkal tudatosabban viszonyult a sajtóhoz ebben az évtizedben, mint azt megelőzően. Ezeket tekintve komolyabb változás sem a cikkek tartalmában, sem a közvetíteni kívánt üzenetek vonatkozásában nem történt. A Népújság a vizsgált időszakban negatív tartalmú hírt nem tett közzé, vagy olyan tudósítást nem jelentetett meg, amely befolyásolhatta volna a szervezetről közvetíteni kívánt pozitív képet.¹²

A Békés Megyei Népújsággal való együttműködésről Tóth Pál¹³ megyei parancsnok Hegedüs Ferenc¹⁴ részére küldött tájékoztatásban megfogalmazta, hogy a Népújság a propaganda aktuális céljainak megfelelő üzeneteket, a szervezetet és annak tevékenységét népszerűsítve megfelelően közvetíti a lakosság számára.¹⁵

A Munkásőrségről közvetített tudósításokban a Békés Megyei Népújság oldalain 1988–89 fordulóján állt be határozott változás. Az 1988-as év végén már közölték Borbély Sándor, országos parancsnoknak az orosházi parancsnoki ülésen elmondott beszédét, amelyben kijelentette, hogy a munkásőrséget nem lehet fizikailag felszámolni. Ezt követően az 1989-es év elején még a megszokott módon jelentek meg az évnnyitó egységülésekről szóló hírek, beszámolók. Ezzel párhuzamosan olvashatóak voltak szervezet jövőjével foglalkozó

¹¹ HU-MNL-BeVL-XXXV.14.a, 5-6/1983 ikt. sz. *Együttműködési terv az 1983. évi közös feladatok végrehajtásáról [Népújság és Munkásőrség].*

¹² Uo.; Az anyag feldolgozása során áttekintettem a Békés Megyei Népújság 1957–1989 közötti lapszámainak Munkásőrségre releváns írásait az Arcanum Digitális Tudástáron, kulcsszavas keresési módszer segítségével. A Munkásőrségről szóló híreket kigyűjtve, azokat tartalmuk alapján témakörök alapján csoportosítottam, majd ezek alapján vontam le következtéseimet.

¹³ Tóth Pál: 1930. augusztus 09-én született Békésen. Családja földműveléssel foglalkozott. A békési földműves szövetkezethél helyezkedett el, mint raktáros. Ezt követően különböző földműves szövetkezeteknél dolgozott. A 6 elemi után a közgazdasági technikumot is elvégezte 1964-ben. 1976-ban a Marxizmus-Leninizmus Esti Egyetemen szerzett diplomát. Katonai szolgálatát 1950 és 1953 között az Államvédelmi Hatóságnál teljesítette, mint a belső karhatalom tagja. 1953-tól párttag, az 1956-os forradalom Vácon érte, ahol bekapcsolódott az MSZMP szervezésébe. 1957 februárjában költözött vissza családjával Békésre. 1958 és 1963 között a Földműves-szövetkezetek Békés járási Központjának az elnöke lett. 1958 és 1966 között a békési községi tanács tagja, 1966 és 1973 között a békéscsabai pártbizottság tagja volt. 1973-tól pedig a Békés megyei pártbizottság tagja. 1957-ben lépett be a békési munkásőrségbe. 1965-ben nevezték ki a békési munkásőr zászlóalj parancsnokának, majd egy éven belül, 1966-ban a békéscsabai városi munkásőrszászlóalj parancsnokává nevezték ki. Hugyik András megyei parancsnok lemondása után 1973-ban vette át a Békés megyei munkásőrség parancsnoki posztját. A tisztelet egészen 1988-ig töltötte be nyugállományba helyezéseiig. Halála időpontja nem ismert. Forrás: Párthadsereg. A munkásőrség vezetői 1957–1989: https://parthadsereg.hu/ords/f?p=1055:7:15148415679323:::7:P7_SZEMELY_ID,P7_SZEMELY_NEV:525847,Tóth+Pál (Letöltés: 2025. május 16.); HM HIM Központi Irattár, Személyi anyaggyűjtő, Tóth Pál 341/1230/MÖ Nyt. szám

¹⁴ Hegedüs Ferenc: A Minisztertanács Tájékoztatási Hivatalának munkatársa. További életrajzi adata nem elérhető.

¹⁵ HU-MNL-BeVL-XXXV.14.a, 5-29/1985. *Információ adása (Békés megyei Népújsággal való együttműködés).*

véleménycikkek, amelyekben az emberek érveltek a munkásörség megtartása vagy a megszüntetése mellett. Ez egy addig ismeretlen jelenség volt a magyar sajtónyilvánosságban. 1989-ben fokozatosan eltűntek a lapból a szervezetről szóló hagyományosnak mondható híradások, sőt inkább az írásokban már a változások tükrében és a korszak turbulens bizonytalanságának fényében jelentek meg a munkásőrök és a milícia.¹⁶

Meglátásom szerint a rendszerváltás időszakában kiemelendő jelentőséggel bírt az 1989. szeptember 5-i, George Jahnnak,¹⁷ az AP¹⁸ hírügynökség újságírójának tulajdonított írás szemlézése. A munkásörség demokratikus keretek közt való megmaradásának lehetőségét sugallja a cím, de a szerző inkább a testület addigi szerepét, megítélését és lehetőségeit veszi sorra.¹⁹ Ezt követően még egy cikk jelent meg a Munkásörség megmaradásának kérdéséről, és a szervezet új perspektíváiról 1989. október 12-én a *Békés Megyei Népújság* hasábjain.

Ezek a cikkek már a rendszerváltás azon időszakában jelentek meg, amikor a szervezet megszüntetése aktuális politikai téma volt, és az Magyar Szocialista Munkáspárt is egyre jobban távolodott saját párthaderejétől. 1989 elején még talán propagandaszempontokat vehettek figyelembe a lap szerkesztői, amikor a munkásörségről írtak. Később a cikkek tartalma inkább az adott pillanat légköréhez igazodott már. Érdekesség, hogy a megyei munkásörség működésének idején megjelent, a szervezettel foglalkozó utolsó újságcikk egy olyan véradási akcióról számolt be, ahol a véradók munkásőrök voltak.

A MOP Propaganda és Sajtó osztálya a Megyei Parancsnokság és a Népújság együttműködésben tevőlegesen nem játszott szerepet. A meglévő iratanyagok szerint sem instrukciót, sem tematikai terveket nem adtak a megyei parancsnokság számára. Az osztály más módon tartotta a kapcsolatot a megyei parancsnoksággal. Koordinálta és eljuttatta a *Munkásőr*

¹⁶ Kiss Dávid: A Munkásörség utolsó hónapjai, *Századok*, CXLIX. évf., 2015/6, 1402–1403.; Bukovinszky István: A munkásörséget fizikailag nem lehet felszámolni. Borbély Sándor az évzáró parancsnoki értekezleten Orosházán, *Békés Megyei Népújság*, XLIII. évf., 291. szám., 1988. december 7., 1.; Dr. Vági József – Szabó Péter – Árpási Zoltán: Munkásörség – Szabad szeretni és nem szeretni. Éljen a Párt! De melyik? *Békés Megyei Népújság*, XLIV. évf., 30. szám, 1989. február 4., 11.; Béla Ottó: A munkásörségre ma is szükség van. Lukács János beszéde, *Békés Megyei Népújság*, XLIV. évf., 7. szám, 1989. január 9., 1; Hugi András: A munkásörség nem a párt hadserege, *Békés Megyei Néplap*, XLIV. évf., 1989/21, 4.

¹⁷ George Jahn: Vélhetőleg személye megegyezhet azzal a George Jahnnal, (Jahn György) újságíró/író aki kanadai-magyar kettős állampolgár és az Associated Press (AP) újságírójaként dolgozott 35 éven át. A lap bécsi irodáját vezette, háborús tudósítósítóként tevékenykedett, de foglalkozott Közép-Európával is. Önbevallása szerint angol-német szakot és újságíró mesterszakot végzett. Egyéb életrajzi adat nem áll rendelkezésünkre, weblapja szerint jelenleg is aktív. Források: George Jahn írói weboldala: <https://georgejahn.com/> (Letöltés: 2025. május 16.); bachtrak.com: <https://bachtrack.com/22/270/list-published/33665> (Letöltés: 2025. május 16.)

¹⁸ Associated Press News.

¹⁹ Az AP amerikai hírügynökség a munkásörségről. Képesek igazodni a demokráciához, *Békés Megyei Népújság*, XLIV. évf., 209. szám, 1989. szeptember 5., 2.

újság megrendeléseket, az *Iránytű* című szaklapnál és a *Parancsnoki Tájékoztató* lap esetében irányította és egyeztette a megírandó szócikkeket és témákat.²⁰

A MUNKÁSÖRSÉG ÉS AZ IFJÚSÁG NEVELÉSE

Az előzményeket tekintve érdemes megvizsgálni, milyen formában, és agitációs tartalommal tartottak kapcsolatot a megyei munkásörök az ifjúsági szervezetekkel. A Békés megyei Munkásörök a Magyar Úttörők Szövetségével egész korán, már 1958-ban együttműködési megállapodást kötött. A fennmaradt források tanulsága szerint a munkásörök egytől öt főig terjedően vettek részt egy-egy úttörőcsapat munkájában. Feladatuk elsősorban foglalkozások szervezésére korlátozódott.²¹ Agitációs szerepük a fennmaradt munkásör jelentések alapján a „rég” Horthy-korszak és az akkori Kádár-rendszer elbeszélő formában történő, rendszerkonform összehasonlítására korlátozódott.

Ezt követően a következő évtizedek anyagaiban²² sporadikusan jelenik meg az ifjúságnevelés kérdésköre. Az egyik ilyen példa a Dévaványai Árvaház számára adományozott csapatzászló története, amely kiemelkedő jelentőségű a 60-as évek ifjúsággal kapcsolatos munkásőriratokban.²³

E téren 1970-től történt változás, amikor az MSZMP Központi Bizottság kiadta *Ifjúságpolitikai határozatát*. A határozat megvalósításának speciális feladatai 1974-ben kerültek be a munkásörök irányelvei közé. A *Békés Megyei Népiújság*ban ettől az évtől kezdve jelennek meg sajtóhírek a munkásörök és az úttörő munkásör és Ifjú Gárda munkásör egységek együttműködéséről. A témában az igazi fellendülést az 1981-es Országos Parancsnoki Állásfoglalás²⁴ hozta. Hangsúlyosan az 1983-as Parancsnoki Tanácsülésen tárgyaltak az ifjúságnevelés folytatásáról. Ettől az időponttól kezdve válik rendszeressé a foglalkozásokról

²⁰ Kiss: *A Munkásörök utolsó hónapjai*, 1402–1403; Mi lesz a munkásörökkel?, *Békés Megyei Népiújság*, XLIV. évf., 236. szám, 1989. október 6., 3; HU-MNL-BeVL-XXXV.14.a, 5-18/1987 ikt. sz. [Segítség kérés a következő évi Parancsnoki Tájékoztató és Iránytű magazinok szerkesztéséhez].

²¹ HU-MNL-BeVL-XXXV.14.a, 175/958. ikt. sz. *Úttörő munkában való részvétel*.

²² Ebbe mind a megyei parancsnokság, mind az egységparancsnokságok iratanyagai beletartoznak. Igazából csak reflektorlámpaszerűen, egy-egy iratanyag, összefoglaló jelentés, vagy munkaterv kapcsán kapunk információt, hogy a munkásörök tevékenykedett az úttörő és Ifjú Gárda mozgalomban a megyében. Sajnos emiatt 1958 és a 80-as évek eleje között ennek az időszaknak a kutatása igen nehéz az ifjúságnevelés témakörében. Talán a KISZ vagy az úttörő anyagok későbbi feldolgozása lehetne ebben segítségünkre.

²³ HU-MNL-BeVL-XXXV.14.a, 4. őrzési egység, 87/6/960. ikt. sz. [Megkeresés a Dévaványai állami nevelőotthonból úttörők támogatására csapatzászló és dob ügyében].

²⁴ Itt az 1981-ben kiadott Munkásörök Országos Parancsnokának 5-15/2/1981 (MOP) ikt. sz. kiadott rendeletére utal.

és a közös munkáról, tevékenységről szóló beszámolók felterjesztése a megyei parancsnokságra. A parancsnoki tanácsülésen célkitűzésként fogalmazták meg, hogy a korábbi gyakorlattól eltérően, a munkásőrség nem csak a gyermekek katonai kiképzésében vesznek részt, hanem bekapcsolódnak „a szocialista embert jellemző erkölcsi tulajdonságok” elfogadását célzó, a szocializmus keretében értelmezett hazafiaságra és a honvédelmi nevelésre is. Ezek mellett propagandaelemként megjelenik a Munkásőrség, mint a szocializmus eszméjét a fiatalság körében népszerűsítő szervezet. E cél elérését elősegítő formaként jelennek meg az adott egységekben tevékenykedő munkásőrök „példamutató magatartása”, a politikai nevelő tartalmú előadások és katonai ismeretek tanítása.²⁵

A munkásőr egységekben az úttörő munkásőr és Ifjú Gárda munkásőr alegységek működéséről szóló jelentések heterogén képet mutatnak. A beszámolók készítői az ideológiai neveléssel kapcsolatban megemlítik az iskolában is megtartott órák anyagával való párhuzamosságot, továbbá az úttörőket, de a gárdisták esetében is elsősorban a harcászati elméleti, de főleg a gyakorlati kiképzés népszerűségéről számoltak be. Ezeken a foglalkozáson az olyan hasznos katonai alapismeretek átadása mellett – mint a fegyverismeret, a gránátdobási gyakorlat, a térképolvasás, a tájoló használata és a terepen történő álcázási ismeretek – fontos cél volt biztatni a fiatalokat a munkásőrségbe való későbbi belépésre. Emellett, a szervezet népszerűsítése érdekében egységenként néhány kiválasztott úttörőt, ifjú gárdistát is elhívtak egy-egy munkásőr összehívásra, gyakorlatra. Ezt egyfajta jutalomként kezelték, és a szervezet élményalapú propagálásaként szolgált. A jobban teljesítő egységek esetében felkészítették őket különböző, a kiképzés tematikájához illeszkedő versenyekre is. Ezekről a '80-as években több cikk is megjelent a *Munkásőr* és a *Békés Megyei Népiújság* című újságokban.²⁶

A katonai nevelés mellett különböző gyűjtési (papír, fém) és takarékoskodási akciókban, illetve iskolai közösségi eseményeken vettek részt az alegységek. A cél a közösségi, önkéntes munkavégzés és aktivitás előmozdítása volt. Ebben az egységeket és alegységeket patronáló munkásőrök közvetlenül, vagy a munkásőregység közvetve segítette. Ezen tevékenységek elsősorban a rendszer által elvárt, helyeselt magatartási formák erősítésére koncentráltak.

²⁵ HU-MNL-BeVL-XXXV.14.a 02-3/6/1983 ikt. sz. *A MOP 68/1983. sz. Döntése (Parancsnoki tanácsülés 1983. okt 10-én) [A munkásőrség és az ifjúsági szervezetek együttműködéséről és további feladatokról]*; Horváth Attila: A rendészeti szervek története Magyarországon a szovjet típusú diktatúra korában, *Rendészet és emberi jogok*, I. évf., 2011/3, 3–30.

²⁶ HU-MNL-BeVL-XXXV.14.a, 02-10/4/1983 ikt. sz. Beszámoló jelentés a megyei parancsnok elvtársnak az állományszervezési és nevelési szakcsoportvezető részéről; HU-MNL-BeVL-XXXV.14.a, 5-10/1983. ikt. sz. *Úttörő Gárda és Ifjú Gárda –Munkásőr szakaszok értékelései*.

Továbbá áttételesen kvízeken, (például „*Ki tud többet a Szovjetunióról*” vagy a „*Ki tud többet a Munkásőrségről*”) vetélkedőkön való részvételt is ösztönözték.²⁷

Az adott úttörő munkásőr vagy Ifjú Gárda munkásőr egység nemcsak a szervezethez kapcsolódó szakmai vagy közösségi tevékenységet támogatta, Békés megyében van példa arra is, hogy akvarisztikai szakkör szervezésébe is bekapcsolódtak.²⁸

Jelen tanulmány szerzőjének nem lehet célja az úttörő és Ifjú Gárda munkásőr alegységek működésének teljeskörű bemutatása, de az megállapítható, hogy a vizsgált megye minden járásában legalább egy-egy alegység működött. Érdekes megfigyelés, hogy előfordult olyan alegység – akár az úttörők, akár az Ifjú Gárda esetében – ahol a lányok aránya jóval meghaladta a fiúkét. A lányok fokozott érdeklődésének okaira a forrásokban nincs adat, így szimplán utalnom kell a jelenség létezésére.²⁹

A szakaszok munkájáról készült jelentésekből látható, hogy azok önállóan, a saját parancsnokaik irányítása alatt működtek. A munkásőrség és a munkásőrök a szakalegységek kiképzésében és esetleges patronálásában, munkájuk értékelésében és jutalmazásában vettek részt. A munkásőrség és az ifjúsági szervezetek kapcsolatában, annak mélységében és dinamikájában kevés változás figyelhető meg a vizsgált időszakban. Az évtized elején az egyes szakaszoknál tevékenykedő munkásőrök elsősorban a kiképzésre és a technikai felkészítésre koncentráltak. Az ideológiai felkészítés kevésbé volt szempont a foglalkozások során. 1985 után megjelent alapelvek a munkásőr patronálókat az ideológiai nevelésbe való bekapcsolódásra ösztönözték. Az összefoglaló jelentések szerint az ideológiai nevelés direkt formái, például a munkásőrök elméleti oktatása, kevésbé volt hatékony. Változás a képzés tartalmában, a foglalkozások jellegében, óraszámában és a kialakított kapcsolat munkamódszereiben nem érzékelhető.³⁰

²⁷ HU-MNL-BeVL-XXXV.14.a, 5-10/1983. ikt. sz. *Úttörő gárda és Ifjú gárda munkásőr szakaszok értékelései.*; HU-MNL-BeVL-XXXV.14.a 5-12/1/1987 ikt. sz. *Ifjúgárda, úttörőgárda, önértékelő jelentések felterjesztése [Békéscsaba]*; HU-MNL-BeVL-XXXV.14.a, 5-15/5/1986 ikt. sz. *Úttörő munkásőr alegységek önértékelő jelentése felterjesztése [Békéscsaba]*.

²⁸ HU-MNL-BeVL-XXXV.14.a, 5-10/1983. ikt. sz. *Úttörő gárda és Ifjú gárda munkásőr szakaszok értékelései.*

²⁹ Erre az egyik példa a gyomaendrődi Polányi Máté Ifjú Gárda munkásőr szakasz 1982/83-as tanévben, ahol 20 lányt és 7 fiút jelentettek, vagy a békésszentandrászi Zalka Máté úttörő munkásőr szakasz, ahol hasonló eloszlást jelentettek. Forrás: HU-MNL-BeVL-XXXV.14.a, 5-10/1983. ikt. sz. *Úttörő gárda és Ifjú gárda munkásőr szakaszok értékelései.*

³⁰ HU-MNL-BeVL-XXXV.14.a, 02-10/4/1983 ikt. sz. *Beszámoló jelentés a megyei parancsnok elvtársak az állományszervezési és nevelési szakcsoportvezető részéről*; HU-MNL-BeVL-XXXV.14.a, 5-22/1985 ikt. sz. *Az MSZMP Központi Bizottsága 1984. október 9-i ifjúságpolitikai állásfoglalásának munkásőrségi feladatai*; HU-MNL-BeVL-XXXV.14.a, 5-9/1986 ikt. sz. *[Részvétel az úttörőszövetség alapításának 40. évfordulóján]*; HU-MNL-BeVL-XXXV.14.a, 5-19/1986 *[Varga László Úttörő szövetség vezetője és Borbély Sándor Opk.*

A három szervezet közötti kapcsolatot, együttműködést áttekintve a munkásőrség volt az aktív és kezdeményező fél a legtöbb esetben. Ebben a viszonyrendszerben mindegyik szereplőnek fontos volt a reprezentáció, és egymás bevonása a saját megemlékezéseikre, rendezvényeikre, eseményeibe. Erre példa a munkásőrök személyes részvétele, jelenléte az Magyar Úttörők Szövetsége megalapításának 30. évfordulójára szervezett ünnepeken, programokon. Erre vonatkozóan 1986-ban a MOP Propaganda és Sajtó osztály országos tematikát készített és adott ki és a milícia részvételét az adott szervezetek programjaiban felülről irányította, koordinálta a MOP táboraiban. A MOP és a megyei parancsnokságok a meglévő szabad kapacitásaikkal igyekeztek támogatni főleg az úttörők, de a KISZ tevékenységeit is.³¹

A Munkásőrség fennállása utolsó éveinek forrásai alapján a kapcsolatok jellege és tartalma nem rekonstruálható. 1988-tól a Munkásőrség Békés megyei iratanyagában nem találhatóak összefoglaló jelentések az úttörők és ifjú gárdisták nevelésben végzett tevékenységéről.

KONKLÚZIÓ

A fentiekben vizsgált területek és példák alapján első következtetésként megállapítható, hogy a kapcsolatokban a Munkásőrség az együttműködésre törekvő aktív félként jelenik meg saját narratívájában. A források szűkössége miatt nehéz tiszta képet alkotni, de árnyalja a képet, hogy egy 1979-es értékelés alapján tudjuk, hogy a Békés megyei Rendőrkapitányságon rossz véleménnyel lehettek a megyei testületről és az azzal való együttműködésről.³² A szervezet elsődleges célja e munkaformák alkalmazása során is az egyenruhás testület népszerűsítése, amelyet változatos módon, de mindig pozitív kicsengésű narratívában jelenítették meg. A megyei napilap és az Úttörőszövetség és Ifjú Gárda esetében is cél volt a Munkásőrség közösségi, fegyveres pártmilícia jellegének az erősítése. Az együttműködések tartalma nem korlátozódott az adott szervezet patronálására, vagy az újság esetében a hírekkel való ellátásra. A propaganda tartalmát az MSZMP és annak aktuális irányvonala határozták meg, de szűkek voltak a propagandamunkáról a visszacsatolás lehetőségei. A meglévő kommunikációs csatornák – a hierarchizált működési forma és mentalitás okán – elsősorban a feladatok

---

megbeszéléséről készített dokumentumok]; HU-MNL-BeVL-XXXV.14.a, 9-8/1987 ikt. sz. [KISZ sportrendezvényre történő támogatás, URH adóvevők kérése]; HU-MNL-BeVL-XXXV.14.a, 5-6/1988 ikt. sz. [1988. évi ifjúsági program].

³¹ Uo.

³² HU-MNL-BeVL- XXXV.1.c. Végrehajtó Bizottság üléseinek jegyzőkönyve 1979. október 11.

végrehajtásának igazolására voltak kalibrálva. Az ifjúság nevelésében a testület egy, az országot átfogó koordináció keretében vett részt.

A kutatás jelenlegi szakaszában összefoglalóan elmondható, hogy a Munkásőrség agitációs tevékenysége a lakosság körében elsősorban a szervezet népszerűsítését, továbbá ezzel is az MSZMP üzeneteinek eljuttatását célozta és szolgálta, mivel a Munkásőrség belső önképét meghatározó axióma az volt, hogy a testület a párt hadereje.

BIBLIOGRÁFIA

Levéltári források

HU-MNL-BeVL-XXXV.14.a Munkásőrség Békés Megyei Parancsnokságának iratai (1957–1989)

HU-MNL-BeVL-XXXV.1.c. Végrehajtó Bizottság üléseinek jegyzőkönyvei (1957-1989)

HM HIM Központi Irrattár, Személyi anyaggyűjtő

Korabeli sajtóforrások

BÉLA Ottó: A munkásőrségre ma is szükség van. Lukács János beszéde, *Békés Megyei Népiújság*, XLIV. évf., 7. sz., 1989. január 9., 1.

BUKOVINSZKY István: A munkásőrséget fizikailag nem lehet felszámolni. Borbély Sándor az évzáró parancsnoki értekezleten, Orosházán, *Békés Megyei Népiújság*, XLIII. évf., 291. szám, 1988. december 7., 1.

HUGYIK András: A munkásőrség nem a párt hadserege, *Békés Megyei Népiújság*, XLIV. évf., 1989, 21. sz., 1989. január 25., 4.

VÁGI József, dr. – SZABÓ Péter – ÁRPÁSI Zoltán: Munkásőrség – Szabad szeretni és nem szeretni. Éljen a Párt! De melyik? *Békés Megyei Népiújság*, XLIV. évf., 30. szám., 1989. február 4., 11.

Képesek igazodni a demokráciához, *Békés Megyei Népiújság*, XLIV. évf., 209. szám, 1989. szeptember 5., 2.

Mi lesz a munkásőrséggel? *Békés Megyei Népiújság*, XLIV. évf., 236. szám, 1989. október 6., 3.

Szakirodalom

HORVÁTH, Attila: A rendészeti szervek története Magyarországon a szovjet típusú diktatúra korában, *Rendészet és emberi jogok*, I. évf., 2011/3, 3–30.

KISS Dávid: *A Munkásőrség története és előzményei*, Budapest, Veritas, 2017.

KISS Dávid: A Munkásőrség utolsó hónapjai, *Századok*. CXLIX. évf., 2015/6, 1397–1443.

További felhasznált források

Párthadsereg. A munkásőrség vezetői 1957–1989: <https://parthadsereg.hu/>

Kommunizmuskutató Intézet: <https://www.kommunizmuskutato.hu/eletrajzok>

George Jahn személyes weboldala: <https://georgejahn.com/>

Bachtrack: <https://bachtrack.com/>